

УДК 655.535.28ISBN(091)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2022.7(312).5-12

*Ірина Погореловська,**завідувач відділу Міжнародної системи стандартної нумерації книг (ISBN) Книжкової палати України,**e-mail: IAPogor@gmail.com**ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7530-7646>*

Як Японія та МІ-6 сприяли створенню ISBN

У статті висвітлено історичні етапи створення Міжнародного стандартного номера книги (ISBN), упровадження Міжнародної системи стандартної нумерації книг (системи ISBN) у Великій Британії та інших країнах світу; визначено ключову роль ISBN у становленні, успішному функціонуванні та еволюціонуванні міжнародної системи книговидання; окреслено проблеми, тенденції й перспективи розвитку системи ISBN в умовах диджиталізації та цифровізації.

Ключові слова: Міжнародний стандартний номер книги (ISBN); Міжнародна система стандартної нумерації книг (система ISBN); книговидання; друковане видання; штриховий код; електронне видання

Постановка проблеми. Сучасне книговидання важко уявити без Міжнародного стандартного номера книги (ISBN) — базового елементу Міжнародної системи стандартної нумерації книг. Здається, що ISBN супроводжував книжки завжди, хоча насправді система відсвяткувала перший "дорослий" ювілей — 50 років — у 2015 р. Створення Міжнародної системи стандартної нумерації книг та її подальша інтеграція в національну систему книговидання Великої Британії, а згодом і вихід на міжнародну арену спричинили справжню революцію в книжковому світі й ознаменували початок ери комп'ютеризації та глобалізації у видавничій сфері. Використання ISBN дало змогу об'єднати в єдиний комплекс процеси видання та розповсюдження книжок, забезпечити інформаційне обслуговування, інтероперабельність з іншими міжнародними ідентифікаційними системами. ISBN супроводжує видання, починаючи від моменту їх виготовлення, а отже став засобом для пошуку книг, випущених у світі, в автоматизованих системах як на національному, так і на міжнародному рівнях.

На шляху становлення система ISBN успішно долала перешкоди й стрімко еволюціонувала відповідно до потреб книговидавничої галузі в контексті індустріального суспільства. Глобальна диджиталізація та цифровізація доби інформаційного суспільства поставили нові завдання перед всіма економічними галузями й видавничою зокрема. Система ISBN як один із наріжних каменів міжнародної системи книговидання трансформується відповідно до вимог часу.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Наукові розвідки щодо феномену й природи

ISBN, а також його ролі в становленні та успішному функціонуванні світового книговидання в сучасних умовах знайшли відображення в працях зарубіжних дослідників Г. Фостера, Д. Вайтекера, Х. Валравенса, Б. Гріна, І.-Е. Шмідта-Брауля, С. Гріффіц, Р. Шильда, Б. Барблана, Р. Тагхольма, Ш. Канел, М. Хілі, Ф. Бредлі та інших.

Проблематика, тенденції й перспективи розвитку національного та міжнародного книговидання висвітлено в публікаціях вітчизняних дослідників М. Сенченка, А. Мураховського, О. Афоніна та інших.

Авторка статті розглянула важливу роль Міжнародного стандартного номера книги (ISBN) і Міжнародної системи стандартної нумерації книг (системи ISBN) у становленні сучасної системи книговидання, проблематику ідентифікації друкованих та електронних видань й управління їхнім потоком у цифровому середовищі.

Мета статті — дослідити історичні етапи створення Міжнародного стандартного номера книги (ISBN) та становлення системи ISBN на національному та міжнародному рівнях; окреслити проблеми, які поставали перед топменеджментом системи ISBN під час її становлення та розвитку, з'ясувати способи їх вирішення на різних етапах розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Коли під час Другої світової війни японські військові обмінювалися закодованими повідомленнями, то навіть не могли уявити, що в такий спосіб нададуть поштовх до створення Міжнародної системи стандартної нумерації книг, яка стала підґрунтям для розбудови глобальної книжкової індустрії та у 2015 р. відсвяткувала 50-річний ювілей. Повідомлення перехоплював і роз-

шифрував у Блетчлі-парку (Bletchley Park) Г. Фостер — молодий статистик, якого залучила до роботи британська розвідка MI-6, коли він ще був студентом математичного факультету Королівського університету в Белфасті [1].

До слова, Блетчлі-парк, відомий як Station X, — знаменитий маєток, розташований у м. Мільтон-Кінс у графстві Бакінгемшир у центрі Англії. Під час Другої світової війни в ньому діяло головне шифрувальне відомство Великої Британії — Урядова школа кодів і шифрів (GC & CS), що пізніше отримала назву "Штаб-квартира урядового зв'язку" (GCHQ). У відомстві зламували шифри й коди "країн Осі" (Японії, Німеччини, Італії). Саме в Блетчлі-парку було сплановано операцію "Ультра", націлену на дешифрування повідомлень німецьких шифрувальних машин часів Другої світової війни "Енігма" та "Лоренц" [2].

Г. Фостер регулярно відточував навички роботи з цифрами, зламуючи різні коди. За спогадами його доньки Софії, математику доводилося аналізувати безліч цифрових комбінацій, що загалом нагадувало принцип роботи з ISBN [1].

Після війни Г. Фостер відновив навчання вже в коледжі Магдаліни в Оксфорді. Лекція Н. Вінера — основоположника кібернетики — щодо управління зворотним зв'язком мала великий вплив на подальші дослідження Гордона. Згодом у Манчестерському університеті він познайомився з ветераном Блетчлі-парку А. Тюрингом — англійським математиком, логіком і криптографом, якого вважають "батьком інформатики". Останній зацікавив його роботою одного з перших комп'ютерів — Manchester Mark I. Від 1956 р. Г. Фостер навчався, а надалі й викладав у Лондонській школі економіки (LSE) [3].

На той час книжкова індустрія була дуже розрізнена, у ній панував суцільний хаос. За словами С. Гріффітс, нинішньої виконавчої директорки Міжнародного агентства ISBN, процес замовлення або продажу книги, навіть наприкінці 1960-х рр., був досить запутаним і трудомістким. У видавців ще не було загальноприйнятої методики ідентифікації видань, кожен книгорозповсюджувач здійснював замовлення літератури у власний спосіб. Через те, що видавничій індустрії бракувало адаптованого до її потреб ідентифікаційного номера книги, реалізаторам доводилося проводити велику роботу, щоб з'ясувати, яке саме видання певної книжки їм потрібне.

Наприклад, усі версії кожної з п'єс В. Шекспіра чи новел Ч. Дікенса потрібно було ретельно

перевірити, аби переконатися в тому, що книгорозповсюджувач одержав саме те видання, яке замовляв [1].

Підвищити ефективність роботи та збільшити прибутковість завдяки автоматизації процесів опрацювання замовлень видань і контролю за їхньою інвентаризацією видавці намагалися ще в 1960-х рр., однак через те, що книги не були послідовно й надійно ідентифікованими, реалізація цих завдань виявилася неможливою.

Задум присвоювати виданням ідентифікаційні номери насправді не був новацією — багато хто з видавців у практичній діяльності використовував метод ідентифікації книг. Оскільки кожен застосовував власну систему, переліки їхніх видань виявилися несумісними між собою. Однак ідея стандартного номера, який би однозначно ідентифікував кожне окреме видання, випущене кожним окремим видавцем і при цьому міг би використовуватися глобальними комп'ютерними системами, була, безумовно, прогресивною.

Проект створення такої системи стартував у Великій Британії з ініціативи провідної ритейлінгової компанії WH Smith (дата заснування 1792 р.!), яка 1965 р. висловила бажання впродовж двох років повністю комп'ютеризувати своє нове складське приміщення у м. Суїндон.

П. Багналл, один із керівників компанії, звернувся до Асоціації видавців Великої Британії з листом щодо потреби створення системи стандартної нумерації для книг. Паралельно він попросив надати експертний висновок Г. Фостера, який на той момент вже очолював кафедру обчислювальних методів у Лондонській школі економіки. П. Багналл запропонував ученому провести дослідження і за його результатами скласти звіт про те, в який спосіб могла б функціонувати система стандартної нумерації книжок. Підсумком дослідження стало створення 9-значного стандартного номера книги (SBN), визначення його семантики, рекомендації щодо впровадження системи SBN у систему книжкової торгівлі на національному рівні [1].

З результатами звіту (розробленого для потреб Великої Британії та Республіки Ірландія) ознайомили учасників професійного книжкового кола, які, зі свого боку, їх схвалили. Отже, математичні навички Г. Фостера, набуті під час війни, стали в пригоді у сфері книговидання. Асоціація британських видавців також підготувала звіт із висновками з означеної тематики. Так розпочалася "ера SBN".

За задумом Г. Фостера, кожному видавництву Великої Британії слід було присвоїти ідентифікаційний код — префікс видавця, що містив від двох до семи цифр. Він мав змінну довжину, що залежала від кількості назв, які випускав певний видавець упродовж року. За цією логікою, маленькому видавництву потрібно було присвоїти 7-значний код, а великому — 2-значний. За кожним префіксом видавця було закріплено відповідний блок номерів (SBN). Кількість номерів у кожному з блоків залежала від довжини префікса видавця. Найменша кількість номерів закріплювалася за 7-значним префіксом видавця, відповідно за 2-значним — найбільша кількість.

Планувалося присвоювати префікси видавців у межах таких діапазонів:

2-значні префікси	00—19
3-значні префікси	200—699
4-значні префікси	7000—8499
5-значні префікси	85000—89999
6-значні префікси	900000—949999
7-значні префікси	9500000—9999999.

SBN однозначно й безпомилково ідентифікував лише одне неперіодичне видання одного конкретного видавця, був неповторним і використовувався тільки для цього видання [4].

Отже, 1967 р. Велика Британія стала першою країною, що запровадила "стандартний" номер книги у професійне книжкове середовище. Перше реєстраційне агентство ISBN розпочало роботу в складі компанії J. Whitaker and Sons Ltd [5]. Успіх був миттєвим.

Відтоді, як було озвучено ідею про те, що під час створення переліку нових книг і подальшого випуску їм слід присвоювати відповідні номери SBN, журнал *The Bookseller* став щотижня й щомісяця публікувати переліки назв нових видань — уже з SBN. Д. Вайтекер (David Whitaker), засновник Whitaker and Sons Ltd. і видавець *The Bookseller*, — ідею щодо подання у книжках SBN сприйняв із великим ентузіазмом. Надалі його стали називати "батьком ISBN". Для пропагування у світі новоствореної системи SBN Д. Вайтекер підготував і випустив "Посібник для користувача".

За словами С. Гріффітс, спочатку посібник безоплатно розіслали всім відомим видавцям Великої Британії, а згодом стали продавати за символічну ціну в 25 пенсів. Однак знаходилися видавці, які вимагали знижок! Упродовж кількох наступних років міжнародна книговидавнича спільнота уважно спостерігала за впровадженням системи та ефективністю її функціонування у Великій Британії. Згодом, щоб уможливити поширення системи в інших країнах, 9-значний SBN було трансформовано в 10-значний. Остан-

ня, десята, цифра стала контрольною й слугувала для перевірки номера на валідність. Уже 1970 р. до аббревіатури SBN додали літеру I (International), що й означувало народження Міжнародного стандартного номера книги (ISBN).

Утім, як завжди, все було не так безхмарно. Видавництво Macmillan спочатку взагалі відмовилося використовувати SBN, доки до нього не звернувся Г. Кноп — керівник відділу доставляння Ради Великого Лондона (орган муніципального управління Великого Лондона, що існував від 1965 до 1986 р.). У листі він зазначав: "«Макміллан» є нашим найбільшим навчальним видавництвом. Ми збираємось автоматизувати всі процеси на складі. Ми, звичайно, продовжимо купувати окремі книжки з Вашого переліку. Оскільки нам доведеться самим присвоювати номери Вашим книжкам і обробляти їх вручну, ми очікуємо від Вас дуже суттєвої знижки". Цей трюк спрацював і допоміг вирішити проблему: після одержання листа видавництво Macmillan упродовж наступних вихідних пронумерувало всі видання, подані в його каталозі. У результаті, Macmillan став першим видавцем, який присвоїв своїм книгам SBNs [1].

Незабаром компанія R. R. Bowker у США й національні бібліотеки та бібліографічні установи в Канаді, Австралії, Данії, Швеції та Нідерландах також висловили бажання приєднатися до системи SBN.

Водночас Технічний комітет з документації (TC 46) Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) створив робочу групу, що дослідила можливості адаптування британського SBN для використання на міжнародному рівні. У 1968 р. у Лондоні відбулася зустріч-засідання представників Великої Британії, США, Франції, Німеччини, Данії, Норвегії, Нідерландів і представника ЮНЕСКО. Країни, що висловили зацікавленість щодо SBN, надіслали до TC 46 письмові пропозиції. Звіт за результатами зустрічі поширили серед усіх країн — членів ISO. Надалі одержані коментарі до звіту та пропозиції було розглянуто на засіданнях робочої групи, що відбулися 1969 р. у Берліні та Стокгольмі. У результаті роботи засідань 1970 р. під егідою ISO Міжнародний стандартний номер книги (ISBN) був ратифікований як Міжнародний стандарт ISO 2108 Information and documentation. International Standard Book Number. Приклад [6]:

ISBN 0-85021-260-X Whitaker's Almanack 1997
--

Отже, починаючи з 1970 р. ISBN став невід'ємною частиною світового книговидання та його життєво важливим компонентом на офіційному рівні.

У видавництвах ISBN використовують у таких процесах: ідентифікація назви видання у видавничих каталогах і рекламних проспектах; управління складом готової продукції; оброблення замовлень; оформлення рахунків і бухгалтерської звітності; проведення моніторингу продажів; оброблення статистичних даних; оброблення даних про видання, що повернуті як нереалізовані; укладання переліку видань у довідниках на паперових та електронних носіях, на сайтах у мережі Інтернет. У системі книгорозповсюдження на кшталт Books in Print (книги в продажу та виробництві), книгорозповсюджувальних і гуртових організаціях ISBN використовують під час: створення бази даних видань, що є в продажу і тих, що вже реалізовані; створення бібліографічних баз даних і каталогів для книжкової торгівлі; обслуговування замовлень, зокрема таких, що надходять через мережу Інтернет; моніторингу внутрішніх логістичних процесів; контролю за складом готової продукції; спостереження за внутрішніми процесами планування та забезпечення матеріально-технічного постачання; оформлення рахунків-фактур і бухгалтерської звітності; оброблення даних щодо продажу. У книгарнях ISBN використовують під час: пошуку бібліографічних даних; пошуку адреси видавця або книгорозповсюджувача; замовлення видань, зокрема через мережу Інтернет; управління запасами видавничої продукції; ведення розрахунків із покупцем; використання електронної системи касових розрахунків. У бібліотеках ISBN використовують під час: замовлення видань; інформаційного пошуку; створення зведених каталогів; каталогізації видань; міжнародного книгообміну; міжбібліотечного книгообміну; створення бібліографічних баз даних; складання статистики книгообміну [7].

Першими країнами, що 1969 р. отримали ідентифікатори групи, стали Велика Британія, США, Канада, Австралія, Данія та Швеція.

У 1978 р. побачила світ друга редакція ISO 2108 Information and documentation. International Standard Book Number.

У 1971 р. за підтримки Фонду пруської культурної спадщини та Берлінської державної бібліотеки було засновано Міжнародне агентство ISBN — реєстраційний орган ISO (директор — К. Неубауер). Основними функціями новоутвореної організації, офіс якої відтоді розташовувався в Берлінській державній бібліотеці, стали: про-

пагування, координація, упровадження, здійснення нагляду за системою ISBN в усьому світі; представлення інтересів ISBN-спільноти в інших релевантних організаціях; призначення відповідних організацій національними агентствами ISBN; визначення ідентифікаторів груп, сфер їхньої діяльності й закріплення їх за відповідними національними агентствами ISBN; виділення національним агентствам ISBN діапазонів унікальних префіксів видавців (згодом — ідентифікаторів видавців) і забезпечення процесу ведення їхніх реєстрів; розроблення нормативних документів для користувачів системи ISBN тощо. Міжнародне агентство ISBN надавало ідентифікатор групи, що позначав або групу країн (наприклад, 3 — для німецькомовних країн) або окрему країну, географічний регіон, мовну область, інші форми регіональних одиниць. Кількість цифр в ідентифікаторі групи залежала від річного обсягу книжкової продукції країни.

Для управління системою ISBN на національному рівні, як зазначалося, в країнах створювали (і створюють надалі) національні агентства ISBN або визначають відповідні органи, що функціонують як національні агентства ISBN. Національні агентства ISBN можуть діяти також на регіональному рівні або бути об'єднаними за мовною ознакою тощо.

У 1975 р. під егідою ISO Міжнародний стандартний номер серіального видання (ISSN) був ратифікований як Міжнародний стандарт ISO 3297 Information and documentation. International Standard Serial Number.

Від 1982 р. у Великій Британії розпочали використовувати UK Public Lending Right Scheme на основі ідентифікації книг у системі ISBN.

Швидке поширення у світі системи штрихового кодування сприяло підписанню в березні 1997 р. контракту між EAN International — Міжнародною асоціацією товарної нумерації, UCC — Північноамериканською асоціацією штрихового кодування та Міжнародним агентством ISBN (з Міжнародним агентством ISMN і Міжнародним центром ISSN також), який передбачає створення умов для використання системи штрихового кодування та нумерації товарів EAN/UCC (нині — GS1) Міжнародним агентством ISBN. Цей контракт уможливорює гармонійне використання системи ISBN із системою EAN/UCC (нині — GS1) і взаємно визначає й визнає сфери їх застосування [8].

Щоб забезпечити унікальність систем та їхню технічну сумісність, умовами контракту передбачено використання Міжнародним агентством ISBN спеціального міжнародного префікса EAN/UCC (нині — GS1) для ISBN — Bookland,

що має значення 978, і конвертування десятизначного ISBN в ідентифікаційний номер ISBN Bookland/EAN (ідентичний глобальному номеру товарної позиції GTIN3 структури EAN/UCC-13), який може бути представлений у форматі штрихового коду символіки EAN-13.

Процес упровадження системи ISBN у Великій Британії проходив цілком успішно, однак несподівано виникла проблема щодо штрихового коду на основі ISBN. Видавців і дизайнерів, які опікувалися оформленням обкладинок майбутніх книжок і, зрозуміло, вважали їх витворами мистецтва, непокоїла думка про те, що зовнішні боки обкладинок/палітурок книжок спотворять незрозумілі штрихові коди. Через домінування цієї позиції певний час існувала ймовірність того, що видавці подаватимуть штрихові коди на внутрішньому боці обкладинок/палітурок книжок. У справу авторитетно втрутилася компанія WH Smith, яка повідомила всім зацікавленим сторонам, що не братиме на реалізацію книг без штрихових кодів на зовнішньому боці їхніх обкладинок/палітурок. Інакше кажучи, видавцям дали чітко зрозуміти — "My way or the highway". Слід зауважити, що WH Smith вже на той час була потужною компанією, мала розгалужену мережу книгарень і кіосків у всій країні, зокрема в аеропортах, на залізничних вокзалах і станціях, автомагістралях, у лікарнях, і за кордоном.

У 1992 р. побачила світ третя редакція ISO 2108 Information and documentation. International Standard Book Number.

У 1993 р., під егідою ISO, як Міжнародний стандарт ISO 10957 Information and documentation. International Standard Music Number був ратифікований Міжнародний стандартний номер нотного видання (ISMN). Виконувати функції Міжнародного агентства ISMN було уповноважено Міжнародне агентство ISBN.

До 2006 р. управління системою ISBN на міжнародному рівні успішно здійснювало Міжнародне агентство ISBN/ISMN (директор — д-р Х. Валравенс), штаб-квартиру якого розташовано в Берліні. Надалі керування цими системами забезпечуватимуть дві окремі структури — Міжнародне агентство ISBN (Велика Британія, Лондон) і Міжнародне агентство ISMN (ФРН, Берлін).

У 2005 р. побачила світ четверта редакція ISO 2108 Information and documentation. International Standard Book Number, що ознаменувало трансформацію структури номера ISBN.

Цій події передувала низка зустрічей у Національній бібліотеці Канади (м. Оттава) міжнародної робочої групи з питань ISBN, створеної

комітетом ISO/TC 46/SC 9, мета яких полягала в перегляді чинної на той момент редакції стандарту ISO 2108 для вирішення проблеми місткості системи ISBN. Це було необхідно для того, щоб забезпечити нові потреби видавців, книгорозповсюджувачів і бібліотекарів упродовж наступних 20 років. Незважаючи на масштабність цього завдання Робоча група вирішила його оперативно й ефективно: ще до початку 2005 р. стандарт ISO 2108 було переглянуто та опубліковано в новій, четвертій, редакції [9].

ISBN, що мав десятизначну структуру, використовувався впродовж майже 35 років — до 31 грудня 2006 р. Швидкий розвиток цифрових технологій і телекомунікаційних мереж, повсюдне поширення мережі Інтернет спричинили появу на світовому традиційному книжковому ринку різних видів електронних видань, що спонукало керівництво Міжнародного агентства ISBN та інших релевантних організацій забезпечити нумераційні можливості системи ISBN на майбутнє — ухвалити рішення щодо перегляду чинного Міжнародного стандарту ISO 2108 і надалі, від 2007 р., використовувати номер ISBN у форматі 13-значного ідентифікаційного номера ISBN Bookland/EAN (ідентичного глобальному номеру товарної позиції GTIN структури EAN/UCC-13).

Від січня 2007 р. у світі було здійснено перехід із 10-значної системи ISBN на 13-значну. Міжнародне агентство ISBN розробило загальні рекомендації для всіх учасників міжнародного книжкового ринку, спрямовані на те, щоб допомогти вирішити певні проблеми, пов'язані з цим процесом. Перехід було запроваджено для того, аби розширити нумераційні можливості системи ISBN (у світі зростали показники випуску електронних видань та їхнього розповсюдження в різних форматах), зробити ISBN повністю сумісним із GTIN-13, який використовували для ідентифікації товарів.

Проте ці рекомендації не вирішували окремої проблеми, що могла виникнути під час здійснення переходу. Деякі питання учасники книжкового ринку мали розв'язати самостійно зі своїми користувачами, торговими партнерами та розробниками інформаційних систем [10].

Зміни передбачали такі заходи: "З 1 січня 2007 року замість 10-значних ISBNs в обіг входять 13-значні. 13-значні ISBNs починатимуться з префікса GS1 (EAN/UCC) — 978, що ідентифікуватиме книжкову продукцію. Всі контрольні цифри 10-значних ISBNs мають бути переобчислені. 13-значний ISBN ідентичний ідентифікаційному номеру товару структури GTIN-13, який можна представити в штриховому коді сим-

воліки EAN-13. Після того, як поточний запас ISBNs буде вичерпано видавцями та національними агентствами ISBN, в обіг буде введено 13-значні ISBNs із префіксом GS1-979. Усі ISBNs, які розпочинатимуться з префікса GS1 — 979, усі ідентифікатори видавців будуть змінені на нові. З 1 січня 2007 року 13-значні ISBNs використовуватимуться під час опрацювання замовлень і здійснення комерційних операцій (транзакцій), зокрема через систему електронного обміну даними".

Перед учасниками книжкового ринку постала низка завдань: "Видавцям потрібно терміново конвертувати наявні 10-значні ISBNs у 13-значні. Усім організаціям рекомендовано узгодити свої плани щодо впровадження 13-значних ISBNs зі своїми торговими партнерами, які, зі свого боку, мають вжити відповідних заходів. Видавництвам, видавничим і книгорозповсюджувальним організаціям, бібліотекам рекомендовано терміново переглянути всі інформаційні системи (зокрема, електронні та ті, що функціонують у ручному режимі) для здійснення поступового переходу на використання 13-значних ISBNs".

Видавництва та видавничі організації мали переглянути порядок надання виданням ISBNs; інформаційне забезпечення; управління товарними запасами та замовленнями; управління поверненням видань; права, договори; управління правами та роялті; системи бухгалтерського обліку та фінансових документів. Видавцям рекомендовано конвертувати насамперед усі невикористані 10-значні ISBNs у 13-значні, а також це стосується: ISBNs, проставлених на виданнях, що є у виробництві та продажу; ISBNs на виданнях, що вже розпродані, проте на які можуть надходити замовлення або певні запити. Книгорозповсюджувальні організації мали переглянути інформаційне забезпечення; управління товарними запасами та замовленнями; управління поверненням видань; електронну систему касових розрахунків; системи бухгалтерського обліку та фінансових документів. Бібліотеки мали переглянути комплектування фондів; міжбібліотечний абонемент; каталогізування та запис бібліографічних даних; міжбібліотечний книгообмін; програмне забезпечення для сканерів штрихових кодів, бібліотечні каталоги, зокрема онлайнів загальнодоступні каталоги (OPACs); інформаційні портали, системи метапошуку; взаємодію з інформаційними джерелами віддаленого доступу та користувачами; взаємодію з системами віддаленого доступу до контенту; інші системи та функції, пов'язані з використанням ISBN [11].

Упродовж перехідного періоду у вихідних відомостях видань подавали два номери 10-

13-значний, а після закінчення перехідного періоду — 13-значний. Приклад:

У 2007 р. уперше на інтернет-платформі Amazon у продажу з'явився пристрій для читання електронних видань Kindle, що швидко досяг вершин популярності, спричинивши різке підвищення інтересу до цифрової книги у світі.

Перші пристрої для читання Sony Data Discman було репрезентовано широкому загалові ще 1992 р. У 1990-х і на початку 2000-х з'явилися й інші розробки, зокрема від Palm, Rocket eBook, Softbook і Cybook, однак статистика їхніх продажів була невтішною. Ринок електронних рідерів у кращому разі залишався нішевим і майже невидимим для комерційного мейнстріму. Поспіл із розмаїттям перших електронних пристроїв для читання постійно зростала кількість форматів цифрових видань. Це була доба експериментів; інновації майже завжди супроводжувалися невдачами, оскільки багато піонерів закривали або згортали діяльність, не маючи змоги забезпечити достатній обсяг продажів, щоб компенсувати інвестиції та вкласти їх у розроблення нових продуктів. Попри "дорогі" невдачі й відсутність явних переможців, нові учасники продовжували вірити, що ринок є перспективним, це здавалося тріумфом надії над досвідом [12].

Згодом на міжнародній арені з'явилася лінійка пристроїв для читання від різних розробників. Видавці заходилися масово випускати електронні видання в різних форматах. Розпочалася активна фаза їх ідентифікації в системах ISBN, ISMN та ISSN.

У 2010 р. Міжнародний стандартний номер книги (ISBN-A) інтегровано в систему DOI (цифрова ідентифікація об'єктів), що дає змогу відстежувати книги у цифровій формі в мережі Інтернет тощо.

У грудні 2014 р. Міжнародне агентство ISBN приєдналося до Коаліції зв'язаного контенту (Linked Content Coalition, LCC) — глобального консорціуму, членами якого здебільшого є організації зі стандартизації та реєстраційні агентства, що входять до технічного комітету ISO — TC 46, а також інші зацікавлені сторони. Основною метою діяльності Коаліції є спрощення та поширення легітимного використання контенту в цифровій мережі через ефективне застосування інтер-

операбельних ідентифікаторів і метаданих. LLC забезпечує інтероперабельність між комп'ютерними системами всіх легітимних учасників у цифровій мережі, охоплюючи авторів, правовласників, видавців, агрегаторів, обміни правами та контентом, ритейлерів, споживачів, культурних установ (бібліотеки, музеї й архіви), а також їхніх агентів та асоціації. Участь у Коаліції можуть брати як приватні особи, так і багатонаціональні організації.

У 2016 р. вийшла у світ п'ята редакція ISO 2108 Information and documentation. International Standard Book Number.

До 2014 р. Міжнародне агентство ISBN випускало "Міжнародний довідник ідентифікаторів видавців у системі ISBN (PIID)" разом із компанією De Gruyter Saur (ФРН). Його інформаційне наповнювання здійснювали національні агентства ISBN, щорічно надсилаючи до центрального агентства електронні реєстри. Довідник розповсюджували як у друкованій, так і в електронній формі. У 2014 р. співпраця з De Gruyter Saur завершилася [13].

Надалі Міжнародне агентство ISBN запропонувало учасникам світового книжкового простору користуватися (поки що на безоплатній основі) електронним Глобальним реєстром видавців (GRP). Агентство, до якого надходять зазначені електронні реєстри зі світових національних агентств ISBN, здійснює інформаційне наповнення та актуалізацію міжнародної бази даних GRP (<https://www.isbn-international.org/content/global-register-publishers>) [14].

Пошук відомостей про видавця відбувається за різними параметрами: ідентифікатором видавця, назвою видавництва (видавничої організації), країною тощо. З огляду на це дуже важливо, аби видавці вчасно інформували національні агентства ISBN у своїх країнах щодо зміни місцезнаходження (місця проживання), адреси сайту, електронної пошти, керівництва, статусу або припинення діяльності видавництва (видавничої

організації). Ідентифікатор видавця в системі ISBN є унікальним і "прив'язаним" до його офіційного найменування (імені) — передавати свій ідентифікатор в користування іншій юридичній чи фізичній особі суворо заборонено.

Реєстр є незамінним інструментом у практичній діяльності літературних агентів, дистриб'юторських компаній, ритейлерів, бібліотек, агрегаторів електронного контенту, організацій колективного управління авторськими правами у всьому світі.

За інформацією МА ISBN, Глобальний реєстр видавців наразі містить відомості про понад 2 млн ідентифікаторів видавців у системі ISBN та про понад 1 млн видавців.

Висновки. Від часу створення 1970 р. Міжнародний стандартний номер книги (ISBN) став невід'ємною частиною світового книговидавництва, адже об'єднав видавців із гуртовиками, ритейлерами та бібліотеками й надав можливість здійснювати електронні транзакції в системах замовлення, інвентаризації та створення каталогів продажів. Кілька десятиліть ISBN супроводжує кожне друковане видання від моменту виготовлення й надалі уздовж усього інформаційного ланцюжка. Випуск друкованих видань у всьому світі та стрімке зростання кількості електронних видань у різних форматах, всеосяжна мережа Інтернет та електронна комерція сприяють популярності ISBN і зростанню попиту на нього в міжнародному книжковому просторі. Цілком очевидно, що використання ISBN у світі щороку збільшується. Міжнародний стандартний номер книги є основним елементом у межах міжнародного книгообміну й книжкової торгівлі, ідентичним ідентифікаційному номеру товару структури GTIN-13, який можна подати в штриховому коді символіки EAN-13. Наразі міжнародний стандарт ISO 2108 упроваджено у 200 країнах світу, мережа налічує понад 155 національних агентств ISBN.

Список використаних літератури та джерел

1. *The Numbers game: The International Standard Book Number (ISBN) system — and its precursor — turned 50 this year.* Created by W H Smith, the 13-digit numbers would transform the trade. — Mode of access: https://www.isbn-international.org/sites/default/files/BBF%20Day%20One_p15.pdf. — Title from the screen.
2. *Bletchley Park: government establishment, England, United Kingdom.* — Mode of access: <https://www.britannica.com/place/Bletchley-Park>. — Title from the screen.
3. *Gordon Foster.* — Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/Gordon_Foster. — Title from the screen.
4. *Standard numbering in the book trade; a report.* — Mode of access: <https://searchworks.stanford.edu/view/2195930>. — Title from the screen.
5. *Book numbering: the importance of the ISBN.* — Mode of access: https://moam.info/book-numbering-the-importance-of-the-isbn_59c0d1071723ddbda5683d8a.html. — Title from the screen.
6. *ISBN: A HISTORY.* — Mode of access: https://www.isbn-international.org/sites/default/files/ISBN%20a%20History_article%20from%20ISQ.pdf. — Title from the screen.
7. *Інструкція про порядок надання Міжнародного стандартного номера книги в Україні (ISBN) / уклад. І. О. Погореловська. — 8-ме вид., зі змін. і допов. — Київ : Кн. палата України, 2020. — 24 с.*

8. *From Dickens to Dante*. — Mode of access: <https://www.isbn-international.org/sites/default/files/ISO%20Focus%20April%202021%20%20Stella%20Griffiths%20-%20ISBN%20Special%20Report.pdf>. — Title from the screen.
9. *Introduction to International Standard Book Number*. — Mode of access: https://www.isbn-international.org/sites/default/files/BIC%20Bites%20International%20Standard%20Book%20Number_FINAL.pdf. — Title from the screen.
10. *From 10 digits to 13: Why the Longer ISBN?* — Mode of access: <https://www.councilscienceeditors.org/wp-content/uploads/v31n2p044.pdf>. — Title from the screen.
11. *Загальні рекомендації Міжнародного агентства ISBN видавцям, книгорозповсюджувачам, бібліотекарям щодо переходу в 2007 році з 10-значної на 13-значну систему ISBN* // Вісник Книжкової палати. — 2006. — № 11. — С. 16.
12. *Do you need an ISBN? What's its purpose?* — Mode of access: <https://bookmachine.org/2016/08/10/need-isbn-whats-purpose>. — Title from the screen.
13. *Погореловська І. Місце ISBN у сучасному інформаційному просторі* / Ірина Погореловська // Вісник Книжкової палати. — 2014. — № 11. — С. 11.
14. *Погореловська І. Міжнародна система стандартної нумерації книг (ISBN) у контексті розвитку національного книговидання* / Ірина Погореловська // Вісник Книжкової палати. — 2018. — № 4. — С. 13.

Iryna Pogorelovskaya,
*Head of the Department of the International System
 Standard Book Numbering (ISBN)
 of the Book Chamber of Ukraine*
How Japan and MI6 contributed to ISBN

The article covers the historical stages of the creation of the International Standard Book Number (ISBN), the introduction of the International Standard Book Numbering System (ISBN system) in Great Britain and other countries of the world; the key role of ISBN in the formation, successful functioning and evolution of the international book publishing system is determined; the problems, trends and prospects of the ISBN system development in the conditions of digitization and digitization are outlined.

Keywords: *International Standard Book Number (ISBN); International system of standard book numbering (ISBN system); book publishing; printed edition; barcode; electronic edition*

References

1. *The Numbers game: The International Standard Book Number (ISBN) system — and its precursor — turned 50 this year*. Created by W H Smith, the 13-digit numbers would transform the trade. (2022). Available at: https://www.isbn-international.org/sites/default/files/BBF%20Day%20One_p15.pdf.
2. *Bletchley Park: government establishment, England, United Kingdom*. (2022). Available at: <https://www.britannica.com/place/Bletchley-Park>.
3. *Gordon Foster*. (2022). Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Gordon_Foster.
4. *Standard numbering in the book trade; a report*. (2022). Available at: <https://searchworks.stanford.edu/view/2195930>.
5. *Book numbering: the importance of the ISBN*. (2022). Available at: https://moam.info/book-numbering-the-importance-of-the-isbn_59c0d1071723ddbda5683d8a.html.
6. *ISBN: A HISTORY*. (2022). Available at: https://www.isbn-international.org/sites/default/files/ISBN%20a%20History_article%20from%20ISQ.pdf.
7. Pogorelovskaya, I. O. [uklad.]. (2020). *Instrukciya pro poryadok nadannya Mizhnarodnogo standartnogo nomera knigi v Ukraini (ISBN)*. 8-me vid., zi zmin. i dopov. Kyiv: Kn. palata Ukraini.
8. *From Dickens to Dante*. (2022). Available at: <https://www.isbn-international.org/sites/default/files/ISO%20Focus%20April%202021%20%20Stella%20Griffiths%20-%20ISBN%20Special%20Report.pdf>.
9. *Introduction to International Standard Book Number*. (2022). Available at: https://www.isbn-international.org/sites/default/files/BIC%20Bites%20International%20Standard%20Book%20Number_FINAL.pdf.
10. *From 10 digits to 13: Why the Longer ISBN?* (2022). Available at: <https://www.councilscienceeditors.org/wp-content/uploads/v31n2p044.pdf>.
11. *Zagalni rekomendaciyi Mizhnarodnogo agentstva ISBN vidavcyam, knigorozpovsyudzhuvacham, bibliotekaryam shodo perehodu v 2007 roci z 10-znachnoyi na 13-znachnu sistemu ISBN*. (2006). *Visnik Knizhkovoyi palati*, 11, p. 16.
12. *Do you need an ISBN? What's its purpose?* (2022). Available at: <https://bookmachine.org/2016/08/10/need-isbn-whats-purpose>.
13. Pogorelovskaya I. (2014). *Misce ISBN u suchasnomu informacijnomu prostori*. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 11, p. 11.
14. Pogorelovskaya I. (2018). *Mizhnarodna sistema standartnoyi numeraciyi knig (ISBN) u konteksti rozvitku nacionalnogo knigovidannya*. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 4, p. 13.

Надійшла до редакції 11 липня 2022 року